

Kur'ân'da Şehitlik

MEHMET SEYİD GEÇİT^a

Öz: Makalemizde Kur'ân'da geçen şehidlikle ilgili ifadeleri tespit edip çeşitli başlıklar altında inceleyeceğiz. Kur'ân'da geçen şehid kavramı genellikle 'tanıklık eden' anlamına gelirken, bu kelimenin çoğulu olan şüheda kelimesi dört yerde 'sırf İlay-ı Kelimetullah'ı yüceltmek için savaşıp öldürülen' manasında kullanılmaktadır. Kur'ân'ın en büyük müfessiri şehidlik kavramını sadece istilah anlamında kullanmış ve anlam alanını geniş tutmuştur. Gerçek anlamıyla beraber uhrevî şehidlik kısmını da açıklamıştır. Esasen günlük hayatında Allah rızası doğrultusunda çabalayan Müslümanların bazı hallerindeki ölümleri de bu kapsamda değerlendirmiştir. Şehidlik Allah'ın indinde yüce bir makam sayılmıştır. Günümüzde de geçerliliğini korumaktadır. Konunun anlaşılmasına katkı sağlamak için bu makale yazılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kur'ân, şehid, şehâdet, gazilik, zafer.

^a Iğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Temel İslam Bilimleri Bölümü
mseyidgecit@hotmail.com

Martyrdom in the Qur'an

MEHMET SEYİD GEİT

Abstract: We will determine the expressions related to the martyrdom in the Qur'an and examine it under various titles. The concept of martyr in the Qur'an usually means 'witnessing', and in this sense the word is used in the sense that it is killed and killed just to exalt for the name of God. The greatest tutor of the Qur'an used the concept of martyrdom only in the sense of intimacy and kept the field of meaning wide. Along with the true meaning, he also explained the part of the alleged martyrdom. In fact, the deaths of some of the Muslims who struggle in the direction of Allah's resentment in their daily lives were also evaluated in this context. The martyrdom is a supreme authority in the presence of God. It is still valid nowadays. This article has been written to contribute to the understanding of the subject.

Keywords: Qur'an, martyr, martyrdom, being ghazi, victory.

Giriş

Kur'an-ı Kerim'de ş-h-d kökünden; mazi, muzarî, mastar, emir, nehiy, müfret, tesniye, cem'i, ism-i fail, ismi meful, mübalağa ve ismi mekan kiplerinden gelmektedir. Şehid kelimesi *فَعِيل* vezninde olup ism-i fail veya ism-i meful manasında kullanılmaktadır. İsm-i fail olarak mana verilirse; tanık, bilen, açıklayan, gören, hüküm veren gibi anlamlara gelmektedir. İsm-i Meful olarak düşünülürse; müşahede edilen, izlenen, şahid olunan, görülen gibi anlamlar ihtiva etmektedir.¹

Kur'an-ı Kerim'de şehid kelimesi otuz beş yerde müfret), bir yerde tesniye ve yirmi bir yerde de cemi olarak toplam elli yedi yerde zikredilmektedir.² Allah'ın isimlerinden birisi de olan şehid kelimesi; her şeyi aslı hüviyetiyle tam olarak bilen anlamına gelmektedir.

Kur'an-ı Kerim'de müfret olarak gelen şehid kelimesi sözlükte; genellikle tanıklık yapan anlamında kullanılmıştır. Yirmi bir yerde cem'i olarak gelen şüheda lafzı, sadece dört yerde terim anlamında kullanılmıştır.³ Bir âyette *إِخْدَى الْحُسَيْنِ*, 'iki güzellikten biri'⁴ diğer bir âyette ise 'Allah'a verdiği sözü bekleme'⁵ şeklinde şehidliğe işaret edilmiştir. "Allah yolunda öldürülen" kullanımı daha çok k-t-l kökünden gelmektedir. Beş yerde mazi meçhul⁶, üç yerde müzarî meçhul⁷ olarak Kur'an'da geçmektedir. Böylece toplam olarak on dört yerde şehidlik kelimesinin terim anlamı kullanıldığı görülmektedir. En büyük müfessir olan Peygamberimiz'in (s.a.s) Kur'anî ifadelerle dayanarak yaptığı şehidler ile ilgili ifadeleri, diğer sözlük anlamlarını geri plana atmıştır. Lügat ve tanım kitaplarında ise şehid kelimesine farklı tanımlar yapılmaktadır. Örneğin Cürcânî, şehidin terim anlamını şu şekilde vermektedir:

الشهيد: هو كل مسلم طاهر بالغ قتل ظلماً ولم يجب بقتله مال، ولم يرت.

¹ Ebu'l-Kâsım, el-Huseyn b. Muhammed b. Müfeddal, Râğib el-İsfahânî, *Mu'cemu Mufredâtı Elfâzî'l-Kur'an*, "şhd" md., Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrût, 2013, 302.

² Bkz. Muhammed Fuâd Abdu'l-Bâkî, *el-Mu'cemu'l-Mufebres*, Dâru'l-Hadis, Kâhire, 2007, 479

³ Bkz. Ali İmrân, 3/140; Nisâ, 4/69; Zümer, 39/69; Hadid, 57/19.

⁴ Zümer, 39/52.

⁵ Ahzâb, 33/23.

⁶ Ali imrân, 3/144, 157, 169.; Hacc, 22/58.; Muhammed, 47/4.

⁷ Bakara, 2/154.; Nisâ, 4/74.; Tevbe, 9/111.

“Şehîd: Diyet gerektirmeksizin ve ölümü olay yerinde gerçekleşen mazlûm bir şekilde öldürülmüş, ergenlik yaşına gelmiş, tâhir (cünûp ve hayzdan pak) olan her Müslümandır.”⁸

Yukarıdaki tarif tartışmalı bir tarif olarak değerlendirilebilir. Çünkü Uhûd Savaşı’nda Hz. Hanzala cünûp iken öldürülmüş ve sadece melekler tarafından yıkanmış olduğu rivayet edilmektedir.⁹ Ayrıca küçük ve mükellef olmayanların da Allah yolunda öldürüldüklerinde şehidlik kapsamına alınmıştır. Kur’ânî ifadelerle bakılarak şehidin şöyle bir tarifini yapmak mümkündür: “Sırf Allah yolunda öldürülen ve aslında Onun katında diri olan, çeşitli rızıklarla rızıklanan, rahmet ve mağfirete kavuşan, Allah’ın kendisine yaptığı ihсандan dolayı mutlu bir hayat yaşayan kimsedir.

Taberî, şehidin Allah yolunda gerçek şahadeti yerine getirdiğinden Allah yolunda öldürülünceye kadar savaşıp öldürülen olarak tanımlamaktadır.¹⁰ Zemahşerî, Neseî, Alûsî, Tabatabâi gibi müfessirler de ayetlerde geçen şehidliği doğrudan Allah yolunda öldürülen kimseler olarak tefsir etmişlerdir. Seyyid Kutub’a göre (ö. 1966) Müslüman sadece Allah’ın adını yüceltme adına savaşıp öldürülürse şehid olur. Başka amaçlarla savaşıp öldürülene şehidlik denilmez. Buna göre sadece Allah’ın rızasını kazanmak amacıyla savaşıp öldürülene şehidlik sevabı vardır. Başka niyetlerle çıkılan savaşlarda öldürülenlere bu makam verilmez.¹¹

Tüm bunlardan anlaşılıyor ki, şehid sadece Allah rızası için savaşıp öldürülen demektir. Günümüzde Allah rızasını gözetmeyen her ideoloji sahibi kendi menfaati üzerine bazı fedailer seçmektedirler. Onların kendi uğurlarında savaş yapmalarını sağlayıp feda etmeleri şahadet kapsamına girmemektedir. Nitekim bazı ateist ideolojiler İslam’daki bu kavrama sahip olup kendi yandaşlarını şehit göstermeye çalışmaktadırlar.

⁸ Cürçânî, eş-Şerîf Ali b. Muhammed, *Kitabu’t-Tarîfât*, (Thk.: Muhammed Abdur-Rahmân el-Mer’aşelî) Daru’n-Nefâis, Beyrût, 2012, 204.

⁹ Ebu’l-Hasan Ali b. Muhammed b. Ebi’l-Kerem, İbn Kesîr el-Cezerî, *el-Kâmil fi’l-Târîh*, Dâru’l-Hadîs, Kâhire, 2010, III, 45.

¹⁰ Taberî, *a.g.e.*, VIII, 532.

¹¹ Seyyid Kutub, *fi Zilâli’l-Kur’ân*, Dâru’ş-Şurûk, Beyrût, 1412 h., III, 1440.

1. Allah Yolunda Öldürülenlerin Şehid Olarak İsimlendirilmelerinin Sebebi ve Şehitlerin Yaşam Sürekliliği/Ölümsüzlükleri

Allah yolunda öldürülenlerin şehid diye isimlendirilmelerinin sebepleri vardır. (a) Ölüm anında kendiler için hazırlanan nimetleri müşahade etmeleri (Habîb-i Neccar Örneği). (b) Ruhlarının Allah katında hazır olması.¹² Nitekim Cenâb-ı Allah şöyle buyurmaktadır:

وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتًا بَلْ أَحْيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ

“Allah yolunda öldürülenleri ölümler sanma. Onlar Rabları katında diridirler, rızıklandırılır.”¹³ (c) Şehitler, cenneti hak ettiklerine dair meleklerin şahitlik yapmalarından dolayı isimlendirilmişlerdir.¹⁴ (d) Kıyamet gününde ümmetlere şahitlik yapanların arasında şehidlerin şahitliklerinin de talep edileceği için bu ismi almıştır.¹⁵ (e) Yere de şahid denilmektedir. Yere düştükleri için onlara şehid denilmiştir.¹⁶ Şehidler Allah yolunda mallarını, mevkilerini, sevdiklerini ve canlarını feda etmelerine karşılık Allah onların öldürüldükten sonra da diri olmayı kendilerine bir ödül olarak bahşetmektedir. Allah, onların yaşamlarının inkıtaa uğramadığını ve sürekli olacağını sarahaten belirtmektedir.

وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ يُقْتَلُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتٌ بَلْ أَحْيَاءٌ وَلَكِنَّ لَا تَشْعُرُونَ

“Allah yolunda öldürülenlere ‘ölüler’ demeyin. Hayır, onlar diridirler. Ancak siz bunu bilemezsiniz.”¹⁷

وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتًا بَلْ أَحْيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ

“Allah yolunda öldürülenleri ölümler sanma. Onlar Rabları katında diridirler, rızıklandırılır.”¹⁸

Yukarıdaki âyette görüldüğü gibi, onların diri olmalarından bahsedilmektedir. Bazı müfessirler bu ifadeyi mecazî olarak yorumlarken bazıları da hakikî olarak kabul etmektedirler.

¹² İsfahânî, *a.g.e.*, 302.

¹³ Ali İmrân, 3/169.

¹⁴ İbn Manzûr, Cemalettin Muhammed el- Mukarrem b. Ali Ebu'l-Fadl Cemaluddin b. Manzûr el-Ensârî, *Lisânu'l-Arab*, Daru Sadr, Beyrût, 1414 h., III, 242.

¹⁵ Ebû Mansûr, Muhammed b. Ahmed b. el-Ezherî el-Herevî, *ez-Zâbir fî Ğaribi Elġâzi Şafîi*, Dâru't-Talâi', y.y., I, 92.; Firûzâbâdi, *Kâmûsu'l-Mubîd*, Müessesetü'r-Risâleti li't-Tibâati ve'n-Neşri ve't-Tevzi', Beyrût, 2005.

¹⁶ Ebû Mansûr, *a.g.e.*, I, 92.

¹⁷ Bakara, 2/154.

¹⁸ Ali İmrân, 3/169.

Taberî'ye göre bütün insanların ruhları zaten Berzah hayatında diridir. Şehidler diğer insanlar arasında şu farkı vardır: Cennete girecek diğer kişiler, cennet nimetlerinden dirilmeden sonra faydalanacakken şehidler daha Berzah âleminde iken yararlanacaklardır. Onların diri olmaları bu şekildedir.¹⁹ İşte bundan dolayı Cenâb-ı Hak, şehidlere ölü demelerini yasaklamaktadır.

Âyette geçen 'diri olma' ifadesini mecaza hamledenler; dinen yüce bir makamda oldukları ve ahiret mutluluğunu kazandıklarından dolayı cesetleri çürümediği için "diri denmiştir", gibi yorumlar yapmışlardır.²⁰

Şîi müfessir Tabersî de şehidlerin kıyamet kopuncaya kadar diri olacaklarını söylemiştir. Yine o, kabirde, şehidlere uygun bir hayatın Allah tarafından bahşedileceğini belirtmiştir.²¹

Said-i Nursî'ye göre şehidin ehl-i kuburun üstünde bir hayat tabakası vardır. Onlar dünya hayatlarını Hak yolda feda ettikleri için Cenab-ı Allah, dünya hayatına benzer, fakat kedersiz ve zahmetsiz bir hayatı, alem-i Berzah'ta onlara ihsan etmiştir. Şehidler kendilerinin öldüklerini bilmezler. Kendilerinin daha iyi bir âleme gittiklerini bilirler. Berzah'ta lezzet görüyorlar. Ehl-i kuburun ruhları da bakidir, fakat onlar kendilerinin öldüklerini biliyorlar. Berzah'ta aldıkları lezzet ve saadet şehidler lezzetine ulaşamaz.²²

Yukarıdaki iki âyet dikkatli incelendiğinde şehidler diri oldukları belirtilmekle beraber insanların onların yaşantılarını sezemedikleri ve onların rızıklandıkları hususuna dikkat çekilmektedir. Onlar diridir, lakin dünyada yaşayanlar bu yaşayışın idrakinden değildirler. Onları göremiyorlar. Diğer taraftan diri olanların yedikleri, içtikleri ve lezzet aldıkları gibi Allah için ölenler de aynen yemekte, içmekte ve çeşitli nimetlerden zevk almaktadırlar. Böyle bir husus söz konusu olmasaydı Kur'an'da bunlar bahsedilmezdi.

Hadis kitaplarında şehid sahabenin cenazelerinin yıllar sonra nak-

¹⁹ Taberî, Muhammed b. Cerîr b. Yezîd b. Kesîr b. Ğâlib el-Amulî Ebû Ca'fer, *Camiu'l-Beyan fî Te'vilil-Kur'an*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrût, 1412 h., II, 24.

²⁰ Râzî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer b. Hasan b. Hüseyîni et- Teymî, *Mefâtibu'l-Ğayb*, Dâru İhyâi et-Turâsî'l-A'râbî, Beyrut, 1420 h., IX, 425.

²¹ Tabersî, Ebû Ali el-Fadl b. el-Hasan b. el-Fadl, *Mecme'u'l-Beyân fî Tefsîri'l-Kur'an*, İntişarâtü Nâsır Husrev, Tahran, 1372 ş., I, 433.

²² Said-i Nursî, *Mektûbât*, rnk Neşriyat, İstanbul, 2014, 6.

ledildiğinde cesetlerinin çürümediğine dair birçok rivayet vardır. Bu onların diri olduklarına bir işaret sayılabilir. Söz konusu rivayetlerden bir de şudur: “Ensar’dan olup sonradan Selemiyeyn kabilesine mensup olan Amr b. Cemuh ve Abdullah b. Amr’ın mezarlarını sel götürmüştü. Çünkü onların kabirleri sel ağzına geliyordu, ikisi de aynı mezarda gömülü bulunuyorlardı. Bu ikisi Uhût şehitlerindendi. Derhal onlar için başka mezar kazıldı. Buldukları mezar açılınca görüldü ki sanki henüz daha akşamleyin vefat etmişler gibi cesetleri hiç bozulmamış! Biri yaralanmış ve elini yarasının üzerine koymuştu. Böylece defnedilmiş. Mezar açılınca elini yaranın üzerinden aldılar, sonra el tekrar yaranın üzerine geldi, aynı eskisi gibi kondu. Mezarın açılışı ile Uhût harbi arasında tam kırk altı sene geçmişti.”²³

Sonuç olarak Allah’ın bu seçkin kulları, hayatlarını Allah’a adadıklarından dolayı diridirler. Onlara ölü demek yasaklanmıştır. Yeme, içme ve diğer zevkler hususunda istifade etmektedirler. Rableri katında çeşitli itlaflarla lütuf görmektedirler. Lakin insanoğlu bu yaşayışı idrak edememektedir.

2. Şehitleri Bekleyen Mükâfatlar

Şehidlerin, Rablerinin dini uğruna yaptıkları tüm çabaları Allah katında değer kazanmaktadır. Onlar Onun dinini tebliğ etmişler, çeşitli işkencelere maruz kalmışlar, cihad meydanlarında at koşturmuşlar ve nihayetinde öldürülmüşlerdir. Yani en sevdikleri canlarını sevgilinin yolunda feda etmişlerdir. Elbette Cenab-ı Hak bunu karşılıksız bırakmayacaktır. Onlara sayısız ödüller verecektir. Biz bu ödülleri değişik başlıklar altında göstereceğiz.

2.1. Büyük Ödül

فَلْيُقَاتِلْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يَشْرُونَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا بِالْآخِرَةِ وَمَنْ يُقَاتِلْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فُتِّمِلْ أَوْ يَغْلِبْ فَسَوْفَ نُؤْتِيهِ أَجْرًا عَظِيمًا

*“O hâlde, dünya hayatını ahiret hayatı karşılığında satanlar, Allah yolunda savaşsınlar. Kim Allah yolunda savaşır da öldürülür veya galip gelirse, biz ona büyük bir mükâfat vereceğiz.”*²⁴

²³ Muvataa, Cihâd, 21.

²⁴ Nisâ, 4/74.

Yukarıdaki âyette büyük ödülün bahsedilmiştir. Bu ödül o kadar büyük ki onun limitinden bahsedilmemiştir. Bundan da anlaşılan hiç tahmin etmediği büyük ödüllerin kendisini sürpriz bir şekilde beklemesidir. Şayet Allah yolundaki savaşta öldürülmeseydi ganimet elde edecekti veya hayatını yetirmeyecekti. Oysa hayatın ve ganimetin Allah'ın büyük mükafatı karşısında hiçbir değeri olamaz.

Allah, kullarına bu büyük ödülün miktarının ne olduğunu belirtmemiştir.²⁵ Sadece büyük miktar olarak bahsetmiştir. Dolayısıyla kullar bu büyük ödülün ne kadar ve nasıl olduğunu bilemezler. Bu ifadenin mübhem olarak gelmesi, bu ödüllerin hesapsız ve sınırsız oluşunu göstermektedir. Râzî, bu büyük ödülün tazimle beraber olan daimi faydalar olduğunu belirtmektedir.²⁶ Bu büyük ödül, Şehidin Allah katındaki makamın oranında olacaktır. Kendisi cennetteki çeşitli nimetlerden faydalanacağı gibi, makamından dolayı tazimi de hak edecektir. Kendilerine saygıda kusur edilmeyecektir.

2.2. Güzel Rızıklar

وَالَّذِينَ هَاجَرُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ ثُمَّ قُتِلُوا أَوْ مَاتُوا لَيَرْزُقْنَهُمُ اللَّهُ رِزْقًا حَسَنًا وَإِنَّ اللَّهَ لَهُ خَيْرُ
الرَّازِقِينَ

“Allah yolunda hicret edip de sonra öldürülmüş veya ölmüş olanlara gelince, Allah onlara muhakkak güzel bir rızık verecektir. Şüphesiz ki Allah, rızık verenlerin en hayırlısıdır.”²⁷

İbn Kesir, güzel rızık, onların gözlerini sevindiren cennetteki rızıklar olduğu belirtmektedir.²⁸ Şehidler, rızıkları güzel şekilleriyle göreceklidir. Rızık güzel olunca iştah açıcı olacaktır. Şehidler, rızıkların güzelliğini temaşa ettiklerinde gönülleri ferahlayacak ve onlardan istifade yoluna gidecekler, faydalandıklarından zevk alacaklardır. İşte bundan dolayı rızık güzellik vasfıyla nitelenmiştir.

İyi olan rızık, ebedi olarak kesintisiz olan rızıktır. Bu da Cennet rızığıdır.²⁹ Râzî'ye göre güzel rızık şüphesiz ki, Cennetteki nimetlerdir.

²⁵ Bkz. Taberi, *a.g.e.*, V, 106.

²⁶ Râzî, *a.g.e.*, X, 140.

²⁷ Hacc, 22/58.

²⁸ İbn Kesir, *Tefsîrül-Kur'ânîl-Azîm*, (Thk.: Sâmî b. Muhammed Selame) Dâru't-Tayyibe lin'-Neşri ve't-Tevzî', 1999., V, 447.

²⁹ Beğâvî, Ebû Muhammed el-Hüseyn b. Mesud b. Muhammed b. el-Ferrâ, el-Beğâvî,

O, güzel rızıkın ne olduğu ile ilgili olarak iki görüşün olduğunu ve ikisinin de zayıf birer görüş olarak görüldüğünü belirtmektedir. Bu iki görüş şudur:

a) Hûd sûresinde Hz. Şuayib (a.s) 'ın "bana güzel bir rızık ver"³⁰ sözündeki güzel rızık ilim ve anlayıştır. Bu dünyada güzel rızık; ilim ve anlayıştır, ahirette ise Cennet nimetleridir.

b) Güzel rızık, helal olan rızıktır. Bu da ganimettir. Bu dünya hayatı için geçerli olabilir. Lakin ahirette Cennetin nimetlerinden başka güzel rızık yoktur.³¹

Seâlibî de güzel rızıkın iki manaya geldiğinin muhtemel olduğunu söylemektedir. Birincisi: Berzah hayatında kastedilen şehidlerin Rabbleri tarafındaki rızıktır. İkincisi: Kıyamet gününden sonra kendilerine verilecek cennetteki rızıktır.³² Sonuç itibarıyla şehidler buldukları tüm konumlarda güzel rızıklarla taltif edileceklerdir.

2.3. Cennete Girme Va'di

Allahu Teâlâ kendi rızası için öldürülen şehidlere ödül olarak bir va'di vardır. O da Cennete girme sözüdür. Onun va'di haklıdır. Va'detmiş olduğu şeyler gerçekleşecektir. Allah'tan vermiş olduğu sözü daha iyi yerine getiren kim olabilir ki?

إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَىٰ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ بِأَنَّ لَهُمُ الْجَنَّةَ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَيَقْتُلُونَ وَيُقْتَلُونَ وَعَدًّا عَلَيْهِ حَقًّا فِي التَّوْرَةِ وَالْإِنْجِيلِ وَالْقُرْآنِ وَمَنْ أَوْفَىٰ بِعَهْدِهِ مِنَ اللَّهِ فَاسْتَبِشِرُوا بِنِعْمَتِ الَّذِي بَايَعْتُمْ بِهِ وَذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ

“Şüphesiz Allah, mü'minlerden canlarını ve mallarını, kendilerine vereceği cennet karşılığında satın almıştır. Artık, onlar Allah yolunda savaşsınlar, öldürürler ve ölürler. Allah, bunu Tevrat'ta, İncil'de ve Kur'an'da kesin olarak va'detmiştir. Kimdir sözünü Allah'tan daha iyi yerine getiren? O hâlde, yapmış olduğunuz bu alışverişten dolayı sevinin. İşte asıl bu büyük başarıdır.”³³

Semarkandî yukarıdaki âyette geçen *عَدًّا عَلَيْهِ حَقًّا* cümlesini yorum-

Meâlimetü't-Tenzil fî Tefsîri'l-Kur'an, (thk. Abdu'r-Razık el-Mehdî), Daru İhyâi et-Turasi'l-Arabî, Beyrut, h. 1420., III, 349.

³⁰ Hûd, /88.

³¹ Râzî, *a.g.e.*, XXIII, 243.

³² Seâlibî, Abdurrahman b. Muhammed, *Cevâbiru'l-Hisân*, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrût, 1418 h., IV, 134.

³³ Tevbe, 9/III.

larken bu sözün muktezasının kendileri için vacip olduğunu belirtmektedir. Yani Allahu Teâlâ onlara vaad ettiğini verecektir. Allah, kendi yolunda öldürülenleri Cennete koyacağına dair söz vermiştir.³⁴

Anlaşıldığı üzere Cenabı Hakk'ın vermiş olduğu söz; kendi uğrunda mücadele edip öldürülen şahısların Cennete girmeleridir. Şehid bu makama ulaştığında Allah'ın vermiş olduğu söz neticesinde mutlaka Cennete girecektir. Allah'ın bunu söz vermesi ile belirtmesi, te'kit için olmasındandır. Zaten kendi yolunda öldürülenler Cennete gireceklerdir. Bu durumun 'ahd' ile pekiştirilmesi kalbe huzûr katmaktadır.

2.4. Rahmet ve Mağfirete Sebep Oluş

İlay-ı kelimetullah için öldürülmek veya ölmek Allah'ın rahmet ve mağfiretine nail olmaya sebep olmaktadır. Bu rahmet ve mağfiretin maddî olarak hiçbir karşılığı yoktur. Dünya ve onun içindekilerden daha hayırlıdır. İşte bundan dolayı Rabbimiz şöyle buyurmaktadır:

وَلَيْنُ قُتِلْتُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَوْ مِتُّمْ لَمَغْفِرَةٌ مِنَ اللَّهِ وَرَحْمَةٌ خَيْرٌ مِمَّا يَجْمَعُونَ

“Andolsun, eğer Allah yolunda öldürülür veya ölürseniz, Allah'ın bağışlaması ve rahmeti onların topladıkları şeylerden daha hayırlıdır.”³⁵

لَمَغْفِرَةٌ مِنَ اللَّهِ وَرَحْمَةٌ cümlesindeki lam harfi Vâhidî'ye göre kâsem lamıdır, Râzî'ye göre en uygunu te'kit lamıdır. Buna göre mana şöyle olmaktadır: “Şayet yolculuk ve savaşta ölmeniz veya öldürülmeniz gerekiyorsa aynen mağfiret ile kurtuluşa ermeniz de gerekir. O halde bundan niye kaçınıyorsunuz?”³⁶ Buna göre Allah yolunda savaşta mutlaka ölmek gerekmez ya da şehid olan zaten diri olmaktadır. Ölüm farzedilse bile bu işin sonunda mutlaka Allah'ın rahmeti olacaktır. Allah yolunda ölüm ve öldürülme sonuç itibarıyla mağfiret ve rahmete ulaşmak anlamına gelmektedir. İşte bundan dolayı Allah'ın bağışlaması ve rahmeti dünya hayatında topladıkları her şeyden daha hayırlıdır. Allah'ın rahmet ve mağfireti ise şu yönlerden dolayı dünya ve nimetlerinden daha hayırlıdır:

1-Dünya malı için çabalayanın yarın bu malla faydalanmayacağı

³⁴ Semerkandî, Ebu'l-Leys Nasr b. Muhammed b. Ahmed, *Babru'l-Ulûm*, y.y., tsz., II, 90.

³⁵ Ali İmrân, 3/157.

³⁶ Râzî, IX, 403.

mümkün olabilir. Çünkü yarından önce ölebilir, lakin rahmet ve mağfireti dileyen mutlaka bundan faydalanacaktır. 2-Bu kişinin yarına ulaşması mümkün olabilir, lakin malı yarına kadar kalmayabilir. Ahiret hayırları ise zail olmaz.

3-Bu kişi ile malı yarına ulaşabilir, lakin hastalık gibi bir sebepten dolayı malıyla faydalanmayabilir. Ahiretin faydaları ise böyle değildir.

4-Yarın bu mal ile faydalanılabilir, lakin dünya lezzetleri ve faydaları lezzet ve zararlarla karışıktır. Ahiretin faydaları bu şekilde değildir.

5-Bu mal yarın şaibesiz bir şekilde elde edilir, lakin bu mal devam etmez, sürekli olmaz, yok olur ve tükenir. Ahiretin menfaatleri ise yok olmaktan ve inkitaya uğramaktan korunmuştur.

6-Dünyanın faydaları hissîdir, ahiretin ise aklîdir. Hissî olan değersizdir, aklî olan ise şereflidir.³⁷

İşte tüm bu yönler Allah'ın rahmeti ve mağfiretinin dünya ve içindekilerden daha hayırlı olduğuna işaret etmektedir.

2.5. Amellerinin Boşa Gitmemesi

Kafir ve münafıklar iyi amellerde bulunsalar bile iman nimeti kendilerinden hasıl olmadığı için ahiret nimetlerinden faydalanmayacaklardır. Yaptıkları bazı iyilikler bile kabul edilmeyecektir. Çünkü onların imanı olmadığından nötr yüklüdürler. Nötr (sıfır) hangi sayıyla çarpılırsa çarpılsın değer nötr olacaktır. Müslüman pozitif yüklüdür. Kazandığı hayırlar bazen misliyle, bazen on katıyla, bazen yediyüz ve bazen de daha fazla katlarla değer katmaktadır. Bundan dolayı Allah (c.c) onların yaptıkları amelleri boşa çevirmez. Şehidlere gelince onların yaptıkları o fedakârlıkların karşılıkları sonsuz olacaktır. Kesinlikle amelleri heba olmayacaktır. İşte bundan dolayı Allah (c.c) şöyle buyurmaktadır:

فَإِذَا لَقِيتُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا فَضَرْبَ الرِّقَابِ حَتَّىٰ إِذَا أَثْبَثْتُمْهُمْ فَشُدُّوا الرِّبَاطَ فَإِنَّمَا مَنَّا بَعْدَ وَإِنَّمَا فِدَاءٌ حَتَّىٰ تَضَعَ الْحَرْبُ أَوْزَارَهَا ذَٰلِكَ وَلَوْ يَشَاءُ اللَّهُ لَآتَنَصَّرَ مِنْهُمْ وَلَكِنْ لِّيَبْلُوَ بَعْضُكُمْ بِبَعْضٍ وَالَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَلَنْ يُضِلَّ أَعْمَالَهُمْ

“(Savaşta) inkâr edenlerle karşılaştığımız zaman boyunlarımızı vurun. Nihayet onları çökertip etkisiz hâle getirdiğinizde bağı sıkı bağlayın (sağ kalanla-

³⁷ Bkz. Râzî, *a.g.e.*, IX, 404.

*rını esir alın). Artık bundan sonra (esirleri) ya karşılıksız ya da fidye karşılığı salıverin. Savaş sona erinceye kadar hüküm budur. Eğer Allah dileseydi, onlardan intikam alırdı. Fakat sizi birbirinizle denemek için böyle yapıyor. Allah yolunda öldürülenlere gelince, Allah onların amellerini asla boşa çıkar-mayacaktır.*³⁸

Netice itibariyle Allah yolunda öldürülenlere çeşitli mükâfatlar olacaktır. Onların yaptıkları fedakârlıklar heba olmayacaktır. Böylece rahmet ve mağfirete ulaşacaklardır. İstikrar edecekleri yer Cennet olacaktır. Orada güzel rızıklarla rızıklanacaklardır. İşte kendilerini bekleyen bunlar gibi büyük ödüller olacaktır.

3. Şehadetle İlgili Durumlar

3.1. Şehadetin Allah İle Kul Arasında Bir Antlaşma Olması

Şehidlik Allah ile kul arasında bir alışveriştir. Allah bu makamı kendi yolunda cihat meydanında savaşıp öldürülen Müslümanın canı bedelinde satın almıştır. Bu gerçek bir alış verıştır. Semen (para) can, müsemmen minhu (alınan şey) ise şehadet makamın gerektirdiği cen-nettir. Cihat meydanı ise ticaret merkezidir. Aslında bu alışveriş Rabbi ile kulu arasında bir beyattır.

إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنْفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ بِأَنْ لَهُمُ الْجَنَّةَ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَيَقْتُلُونَ وَيُقْتَلُونَ وَعَدَا عَلَيْهِمْ حَقًّا فِي التَّوْرَةِ وَالْإِنْجِيلِ وَالْقُرْآنِ وَمَنْ أَوْفَى بِعَهْدِهِ مِنَ اللَّهِ فَاسْتَبْشِرُوا بِنِعْمَتِ اللَّهِ الَّذِي بَايَعْتُمْ بِهِ وَذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ“

*“Şüphesiz Allah, mü'minlerden canlarını ve mallarını, kendilerine vereceği cennet karşılığında satın almıştır. Artık, onlar Allah yolunda savaşsalar, öldürürler ve ölürler. Allah, bunu Tevrat'ta, İncil'de ve Kur'an'da kesin olarak va'detmiştir. Kimdir sözünü Allah'tan daha iyi yerine getiren? O hâlde, yapmış olduğunuz bu alışverişten dolayı sevinin. İşte asıl bu büyük başarıdır.”*³⁹

Böylece inananlar çok karlı bir alışveriş yapıp geçici dünya hayatını ve kıymeti olmayan dünya malını vermek suretiyle sonsuz hayatı ve hiç bitmeyen cennet nimetlerini satın almış olurlar. Bu Allah'ın fazlı, keremi ve ihsanıdır. Çünkü esasında mal ve can Allah' a aittir.⁴⁰ Bura-

³⁸ Muhammed, 47/4.

³⁹ Tevbe, 9/111.

⁴⁰ Bkz. Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebîbekir b. Fereh el-Ensârî, *el-İlâm bima fî Dîni Nesârâ mine'l-Fesâdi ve'l-Evhâm ve İzhâri Mebâsini İslâm*, (Thk.: Ah-

da görüldüğü gibi mal ve can Allah'ın olmasına rağ- men onları şehid-lerden adeta satın alıyor.⁴¹

3.2. Şehitliğin Teşvik Edilmesi

“Varlık sahnesine adım atan her bir canlı ölecektir. Geriye dönüş muhakkak surette Allah'a olacaktır. Dolayısıyla asıl olan, bu dünya hayatı için çalışmak değil, bu dünyada Müslümanca yaşayıp ebedi hayat kazandıracak salih ameller yapmaktır. Zira gerçek hayat ve sonsuz yaşam, ahirette olacaktır. Öyleyse Müslüman bir kişi, dünyasından ziyade ahireti için çalışmalıdır. Allah'ın dini ve davası uğruna canını feda etmelidir. İnanıldığı dini değerleri ve kutsalları yaşatma ve koruma uğruna, şehadet mertebesine nail olarak hayatını sonlandırmakla hem ölümsüzlük iksirini yakalayıp ebedi âleme en güzel biçimde adımını atacak hem de uhrevi hayat adına büyük kazanımlar elde edecektir.”⁴² Bundan dolayı bu yüce makamın teşvik edilmesi gerekir. Kur'an'da geçen şu âyetler şehitliği özendirir:

وَلَيْنُ قُتِلْتُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَوْ مُتُّمْ لَمَغْفِرَةٌ مِنَ اللَّهِ وَرَحْمَةٌ خَيْرٌ مِمَّا يَجْمَعُونَ

“*Andolsun, eğer Allah yolunda öldürülür veya ölürseniz, Allah'ın bağış- laması ve rahmeti onların topladıkları şeylerden daha hayırlıdır.*”⁴³

وَأَشْرَقَتِ الْأَرْضُ بِنُورِ رَبِّهَا وَوُضِعَ الْكِتَابُ وَجِيءَ بِالنَّبِيِّينَ وَالشُّهَدَاءِ وَقُضِيَ بَيْنَهُمْ بِالْحَقِّ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ

“*Yeryüzü, Rabbinin nuruyla aydınlanır. Kitap (amel defterleri) ortaya konur. Peygamberler ve şabitler (şehidler) getirilir ve haksızlığa uğratılmaksızın aralarında adaletle hüküm verilir.*”⁴⁴

Bazı müfessirler, âyette geçen الشُّهَدَاءِ lafzının şehidler manasına geldiğini söylemişlerdir.⁴⁵

وَلَا تَحْسَبِ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتًا بَلْ أَحْيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزُقُونَ فَرِحِينَ بِمَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَيَسْتَبْشِرُونَ بِالَّذِينَ لَمْ يَلْحَقُوا بِهِمْ مِنْ خَلْفِهِمْ أَلَّا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ

met Hicâzi es-Sukâ) Dâru't-Turâsi'l-A'râbi, Kâhire, tsz., VIII, 267.

⁴¹ Hasan Kurt, “İslam İnançına Göre Şehitlik”, *Cumburiyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2012, Cilt: XVI, Sayı: 1, 201.

⁴² Ali Can, “Kur'an ve Yeni Ahit'e Göre Şehitlik”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, VIII-37, 2015.

⁴³ Ali İmran, 3/157.

⁴⁴ Zümer, 39/69.

⁴⁵ Râzî, *a.g.e.*, XVII, 477.

“Allah yolunda öldürülenleri ölümler sanma. Onlar Rablari katında diridirler, rızıklanırlar. Arkalarından kendilerine ulaşamayan (benüz şehid olmamış) kimselere de biçbir korku olmayacağına ve onların üzülmeyeceklerine sevinirler.”⁴⁶

3.3. Allah'ın Şehitlik Müessesesini Kurmak İstemesi

إِنْ يَمْسَسْكُمْ قَرْحٌ فَقَدْ مَسَّ الْقَوْمَ قَرْحٌ مِّثْلُهُ وَتِلْكَ الْأَيَّامُ نُدَاوِلُهَا بَيْنَ النَّاسِ وَلِيَعْلَمَ اللَّهُ الَّذِينَ
آمَنُوا وَيَتَّخِذَ مِنْكُمْ شُهَدَاءَ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ الظَّالِمِينَ

“Eğer siz (Ubu'd'da) bir yara aldıysanız, şüphesiz o topluluk da (Müşrikler de Bedir'de) benzeri bir yara almıştı. İşte (iyi veya kötü) günleri insanlar arasında (böyle) döndürür dururuz. Allah, sizden iman edenleri göstermek ve sizden şehidler (şahitler) edinmek için böyle yapar. Allah, zalimleri sevmez.”⁴⁷

İyi ve kötü insanların mücadelesi tarih boyunca süregelmiştir. Hak ve batıl olarak nitelendirdiğimiz bu mücadelede Sunnetullah gereği bazen müminler, bazen de kâfirler kazanmışlardır. Bunun böyle olmasının sebebi Allah'ın (c.c.) kendi uğrunda yiğitleri ortaya çıkarıp şehadete erdirmek istemesidir. Bu, bir müessese şeklinde devam edecektir. Beyzâvî, yukarıdaki âyete geçen “sizden şehidler (şahitler) edinmek için böyle yapar” cümlesindeki şüheda kelimesinin iki anlama geldiğini söylemektedir. Birincisi: Sizden bazı insanlara şehadet mertebesini ikram etmek ister. Bununla Uhûd şehidlerini kaseder. İkincisi ise, müşriklerden karşılaştıkları zorluklara direnen adil şahitler edinmek ister.⁴⁸

Böylece “sizden şehidler (şahitler) edinmek için böyle yapar” ifadesinde Cenab-ı Hakk'ın şehâdet müessesesinin devam etmesini istediği anlaşılmalıdır.

3.4. Nimet Edilenler Arasında Yer Alması

Şehidlik Allah katında değerli olan makamlardandır.

وَمَنْ يُطِعِ اللَّهَ وَالرَّسُولَ فَأُولَئِكَ مَعَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّبِيِّينَ وَالصِّدِّيقِينَ وَالشُّهَدَاءِ
وَالصَّالِحِينَ وَحَسُنَ أُولَئِكَ رَفِيقًا

⁴⁶ Ali İmrân, 3/169-170.

⁴⁷ Ali İmrân, 3/140.

⁴⁸ Beyzâvî, Kazi Nasuru'-Din Ebî Saïd Abdullâh b. Ömer b. Muhammed eş-Şirâzî, *Envârü't-Tenzil ve Esrârü't-Te'vil*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1999, I, 181.

*“Kim Allah’a ve Peygambere itaat ederse, işte onlar, Allah’ın kendilerine nimet verdiği peygamberlerle, sıddıklarla, şehidlerle ve iyi kimselerle birlikte-dirler. Bunlar ne güzel arkadaşlardır.”*⁴⁹

Allah, nimet içerisinde olan insanları ilim ve amel yönüyle dört gruba ayırmaktadır ki insanlar herhangi bir grup içerisinde yer almasına teşvik olsun. Peygamberler, ilim ve amelde kemalatın zirvesindedirler. Sıddıklar, irfanın zirvesine yükselmişler, eşyanın sırlarına muttali olmuşlardır. Şehidler, Allah’ın dini uğrunda ruhlarını feda etmişlerdir. Salihler, Ömürlerini Allah’a itaat etmekte ve mallarını Onun yolunda harcamışlardır.⁵⁰

Görüldüğü gibi Allah katında en üstün mertebeler yukarıda belirtilen dört mertebedir. Bu mertebeler arasında şehitlik mertebesi de sayılmaktadır.

3.5. Şehitlerin Mahşerde Şehadet Etmeleri

وَنُفِخَ فِي الصُّورِ فَصَعِقَ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ إِلَّا مَنْ شَاءَ اللَّهُ ثُمَّ نُفِخَ فِيهِ أُخْرَىٰ
فَإِذَا هُمْ قِيَامٌ يَنْظُرُونَ وَأَشْرَقَتِ الْأَرْضُ بِنُورِ رَبِّهَا وَوُضِعَ الْكِتَابُ وَجِيءَ بِالنَّبِيِّينَ وَالشُّهَدَاءِ وَقُضِيَ
بَيْنَهُمْ بِالْحَقِّ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ

*“Sûr’a üflenir ve Allah’ın dilediği kimseler dışında göklerdeki herkes ve yerdeki herkes ölür. Sonra ona bir daba üflenir, bir de bakarsın onlar kalkmış bekliyorlar. Yeryüzü, Rabbinin nuruyla aydınlanır. Kitap (amel defterleri) ortaya konur. Peygamberler ve şahitler (şehidler) getirilir ve haksızlığa uğratılmaksızın aralarında adaletle hüküm verilir.”*⁵¹

Yukarıdaki âyette geçen şüheda kelimesine müfessirler değişik anlamlar yüklemiştirlerdir. Bazılarına göre bundan kasıt; Resûlullah’ın ümmetine şahitlik yapacak olan şahitlerdir. Diğerlerine göre ise Allah yolunda şehid düşenlerdir. Allah’ın dinini engelleyenlerin aleyhinde şahitlik yapan şehidlerdir.⁵²

Burada şehitlik manasını esas alırsak yüksek bir makamda oldukları için şehidler de Peygamberlerle beraber haşirde şahitlik yapacak-

⁴⁹ Nisâ, 4/69.

⁵⁰ Bkz. Beyzâvi, a.g.e., I, 223.

⁵¹ Zümer, 39/68-69.

⁵² Kurtubî, a.g.e., XV, 283.

lardır. Şahitlerin zümresinde olan şehidler de içinde yaşadıkları toplumlarla ilgili olarak Allah'a kulluk noktasında lehlerinde veya aleyhlerinde tanıklık yapacaklardır.

3.6. İki Güzellik: Ya Şehitlik Ya Zafer

Bu kutsal yolcunun iki seçeneği vardır. Bu iki seçenek de güzeldir. Biri, şehid olup ulvî bir makamı kazanmaktır. Diğeri de zaferle dönüp gazi olmaktır.

قُلْ هَلْ تَتَرَبَّصُونَ بِنَا إِلَّا إِحْدَى الْحُسَيْنَيْنِ وَنَحْنُ نَتَرَبَّصُ بِكُمْ أَنْ يُصِيبَكُمْ اللَّهُ بِعَذَابٍ مِنْ عِنْدِهِ
أَوْ بِأَيْدِينَا فَتَرَبَّصُوا إِنَّا مَعَكُمْ مُتَرَبَّصُونَ

*“De ki: ‘Bizim için siz (şehidlik veya zafer olmak üzere) ancak iki güzel-likten birini bekleyebilirsiniz. Biz de Allah’ın kendi katından veya bizim elle-rimizle size ulaştıracağı bir azabı bekliyoruz. Haydi bekleyedurun. Şüphesiz biz de sizinle birlikte beklemekteyiz.”*⁵³

İki güzellik ya şehadettir ya da gaziliktir. Çünkü Müslüman savaşa gittiği zaman şayet yenilir ve öldürülürse dünyada güzel bir isim kazanmış olacaktır. Ahirette ise Allah’ın şehidler için hazırladığı büyük sevabı elde edecektir. Eğer galip olursa dünyada helal bir mal ve güzel bir isim kazanacaktır. Bu isim yiğitlik, güç ve kuvvettir. Ahirette ise büyük sevap elde edecektir.⁵⁴ Allah yolunda yapılacak savaş iki neticeyi beraberinde getirmektedir. Müslüman, savaşta ölmediği takdirde gazi olur, öldüğü takdirde şehid olur. Sonuç itibarıyla bu iki konum da güzellikten başka bir şey değildir.

4. Kur’an’da Şehit Modelleri: Habîb-İ Neccâr Örneği

Kur’an’a bakıldığında tarihte İlay-ı kelimetullah uğruna nefes ve nefislerini feda eden birçok Müslüman şahsiyetler ve gruplar görülmektedir. Hz. Zekeriyya ve Hz. Yahya şehid olan iki peygamberdir. Ashabu’l-Uhdût da bunun örneğidir. Biz bu çalışmamızda Yasin sûresinde bahsedilen Habib-i Neccar adlı şehid şahsiyetten kısa bir şekilde bahsedeceğiz. Cenab-ı Hak, Antakya halkına Hz. İsa’nın Havarilerini İslam’a davet için göndermişti. Yöre halkı onları yalanlamışlardı. Uzaktan bu çağırışı işiten Habib-i Neccar koşarak bu mantıklı çağırğa

⁵³ Tevbe, 9/52.

⁵⁴ Râzî, a.g.e., XVI, 67.

icabet etmelerini istemişti. Kur'an'da da yer alan etkileyici bir konuşma yaparak ve ikna edici deliller sunarak iman etme konusunda onlara tavsiyelerde bulunmuştu. Söz konusu konuşma Kur'an'da şöyle geçmektedir:

وَجَاءَ مِنْ أَقْصَى الْمَدِينَةِ رَجُلٌ يَسْعَى قَالَ يَا قَوْمِ اتَّبِعُوا الْمُرْسَلِينَ اتَّبِعُوا مَنْ لَا يَسْأَلُكُمْ أَجْرًا وَهُمْ مُهْتَدُونَ وَمَا لِي لَا أَعْبُدُ الَّذِي فَطَرَنِي وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ أَأَتَّخِذُ مِنْ دُونِهِ آلِهَةً إِنْ يُرْذِنِي الرَّحْمَانُ بَصُرًا لَا تَعْنَى عَنِّي شَفَاعَتُهُمْ شَيْئًا وَلَا يُنْقِذُونِي إِنْ يَإْتِي إِذَا لَفِيَ ضَلَالٍ مُبِينٍ إِيَّيَ آمَنْتُمْ بِرَبِّكُمْ فَاسْمِعُونِي

“Şebrin en uzak yerinden bir adam koşarak geldi: ‘Ey kavmim elçilerle uyun’. Sizden bir ücret istemeyenlere uyun, onlar doğru yoldalar. Ben niçin beni yaratana kulluk etmeyeyim? Siz de ona döndürüleceksiniz. Onu bırakıp da tanrılar edinir miyim? Eğer Rahman olan Allah bana bir zarar vermek isterse, o tanrılarım şefaati bana hiçbir fayda sağlamaz ve onlar beni kurtaramazlar. O, takdirde apaçık bir sapıklık içinde olurum. Şüphesiz ben, Rabb’inize inandım, beni dinleyin.” dedi.⁵⁵

Yaptığı öğütler ve uyarıcılara rağmen halkı kendisini şehid etmişti. O, şehid düştükten sonra kendisini Cennette hemen buluvermişti. Aslında dünya hayatı ile Ahiret hayatı birbirine bitişiktir. İşte dünya hayatının bitiminden hemen sonra kendisini Cennete davet eden meleklerle karşılaşmıştır. Cennette yerleştikten hemen sonra kendi halkının ne ile ikram edildiğini bilmelerini arzu etmiştir.

قِيلَ ادْخُلِ الْجَنَّةَ قَالَ يَا لَيْتَ قَوْمِي يَعْلَمُونَ بِمَا غَفَرَ لِي رَبِّي وَجَعَلَنِي مِنَ الْمُكْرَمِينَ

“Ona Cennette gir denilince “keşke kavmim Rabb’imin beni bağışladığını ve beni ikram edenlerden kıldığını bilseydi.”⁵⁶

Mürekkebi, kanı ile karışmış asrımızın şehid şahsiyetlerinden Seyyid Kutub, Habib-i Neccar konusunda şöyle demiştir: “Yüce Allah’ın Cennette bahşetmiş olduğu bağışlama ve ikramı görmüş ve kalbi hoş, gönlü hoşnut olarak hemşerilerini hatırlamış ve onlara kendisini görmesini, Rabbinin kendisine bahşettiği hoşnutluk ve ikramı görmelerini arzu etmiştir.⁵⁷

İşte Habib-i Neccar Kur'an'da model bir şehid olarak bizlere tanıtılmaktadır.

⁵⁵ Yasin, 36/20-25.

⁵⁶ Yasin, 36/26-27.

⁵⁷ Seyyid Kutub, *fi Zilâli'l-Kur'an*, Dâru's-Şurûk, Beyrût, 1412 h., V, 2965.

5. Şehitlikle İlgili Âyetlerin Sebeb-i Nuzûlü

Kur'ân âyetlerinin anlaşılmasında sebeb-i nuzûlün katkıları inkâr edilemez. Şehidlikle ilgili âyetler hakkında da birçok sebeb-i nuzûl rivayet edilmektedir. Biz bunlardan bir kaçını zikretmek istiyoruz.

“Allah yolunda hicret edip de sonra öldürülmüş veya ölmüş olanlara gelince, Allah onlara muhakkak güzel bir rızık verecektir. Şüphesiz ki Allah, rızık verenlerin en hayırlısıdır.”⁵⁸ âyeti, Allah yolunda ölenlerin hükmü hakkında ihtilaf eden bazı Sahabeler hakkında nazil olmuştur. Bazıları ölenler ile öldürülenlerin eşit olduğunu diğerleri ise öldürülenlerin daha faziletli olduklarını söylemişlerdir. Böylece Allah bu âyeti Peygamberine indirip uğrunda ölen ve öldürülenin kendi katında sevap konusunda eşit olduğunu belirtmiştir.⁵⁹

Ensar, Akabe gecesinde Resûlullah'a (s.a.s.) beyat edince –ki bunlar yetmiş kişiydiler- Abdullah b. Revâha şöyle dedi: “Ya Resûlullah Rabbin ve kendin için dilediğini şart koş.” Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurdu: “Rabbim için Ona ibadet etmenizi ve hiçbir şeyi Ona ortak koşmamanızı şart koşuyorum. Kendim için de kendinizi koruduğunuz şeyden beni de korumanızı şart koşuyorum.” Ensar: “Bunu yaptığımız takdirde bizim için ne var”? dediler. Resûlullah (s.a.s.): “Cennet” diye cevap verdi. Ensar: “Bu alışveriş kârlı oldu. Ne bu alışverişi bozarız ne de vazifeden affımızı isteriz.” dediler. Bunun üzerine “Şüphesiz Allah, mü'minlerden canlarını ve mallarını, kendilerine vereceği cennet karşılığında satın almıştır.”⁶⁰ âyeti indi.⁶¹

“Allah yolunda öldürülenlere ‘ölüler’ demeyin”⁶² âyeti Bedir şehidleri hakkında inmiştir. Bu savaşta şehid edilenlerin sayısı ondört idi.⁶³ “Allah yolunda öldürülenleri ölümler sanma. Onlar Rablari katmda diridirler, rızıklanurlar.”⁶⁴ âyeti de, Uhûd şehidleri için indi.⁶⁵ Böylece şehidlikle ilgili inen âyetlerin arka planında nüzul sebepleri de yer almaktadır.

⁵⁸ Hacc, 22/58.

⁵⁹ Taberî, a.g.e., XVIII, 673.

⁶⁰ Tevbe, 9/111.

⁶¹ Kurtubî, a.g.e., VIII, 267.

⁶² Bakara, 2/154.

⁶³ Beyzâvî, a.g.e., I, 95.

⁶⁴ Ali İmrân, 3/169.

⁶⁵ Beyzâvî, a.g.e., I, 189.

6. En büyük Müfessir Hz. Peygamber'in Hadislerine Göre Şehitlik

Hiç şüphesiz Kur'an'ın en doğru anlayanı ve onun en büyük müfessiri Allah'ın resulü olan Hz. Muhammed'dir. Zira Kur'an ona inmiştir. Nasıl yorumlanması gerektiğini en iyi bilen odur. Biz Kur'an'da şehitlik konusunu incelemişken onun değerlendirmelerine yer vermezsek bu konu eksik kalacaktır. Bundan dolayı onun bu konudaki hadislerine müracaat etmek gerekmektedir. Kur'an'ın en büyük müfessiri şehidlerin kimler olduğunu belirtirken Allah'ın adını yüceltmek için samimiyetle uğraşanların gerçek şehid olabileceklerini söylemektedir.

Bir bedevî Hz. Muhammed (s.a.s)'in huzuruna gelerek: "Ya Resûlullah! Bir adam ganimet için, diğeri şöhret için, öbürü riya ve gösteriş için savaşır. Bunlardan hangisi Allah yolundadır?" diye sorunca, Hz. Resûlullah (s.a.s) şu cevabı vermiştir: "Kim Allah'ın adını, hükmünü yüceltmek, her şeyin üstüne çıkarmak için savaşır, o Allah yolundadır."⁶⁶

Kur'an'daki ifadelere baktığımızda sadece Allah yolunda öldürülen şahsa şehid denilmektedir. Ancak Hz. Resûlullah'ın bazı hadisleri delil gösterilerek şehid kavramını anlam çerçevesi geniş tutulmuştur. Bu hadislerde boğulma, yanma, karın ağrısı gibi afet ve hastalıklar sebebiyle vefat etmiş olan müminler de şehid kabul edilmiştir. Ancak farklı kategorilerde değerlendirilmiştir. Böyle şehidlere ahiret şehidi denilmiştir.

Mesela; Vebadan, ishalden ve boğulmaktan ölenlerin şehid olabileceğini şu hadis ifade etmektedir: "Şehidler beş kısımdır. Vebadan, ishalden ve boğulmaktan ölenlerle yıkıntıdan ölen ve Allah azze ve cellenin yolunda şehid olandır" buyurmuşlar.⁶⁷ Ayrıca yanarak, şuuru kaybederek ve kadınlara özel hallerden dolayı ölenler ahiret şehidi olarak kabul edilmiştir:

Rasûlullah (s.a.s.), Cabir'e hasta ziyaretinde bulunmuştu. Onun yanına girince kadınlar bunu duydu ve ağlamaya ve şöyle demeye başladılar: Biz senin Allah yolunda şehid olduğunu sanmıştık. Bunun üye-

⁶⁶ Buhârî, İlim, 45; Cihâd,15; İbn Mace, Cihad,13.

rine Resûlullah (s.a.s): “Sizler şehidliği sadece savaşta ölmek mi sanıyorsunuz? O zaman sizin şehidleriniz çok azdır. Dikkat edin Allah yolunda savaşırken ölmek şehidliktir. İç hastalığından ölmek şehidliktir. Yanarak ölmek şehidliktir. Boğularak ölmek şehidliktir. Yıkıntı altında kalarak ölmek şehidliktir. Aklını kaybederek ölmek şehidliktir. Hamile iken ölen kadın da şehid sayılır.”⁶⁸

Aşağıdaki hadis Müslümanın farkına varmadan herhangi bir sebeple ölmesini de şehidlik kapsamında ele almaktadır:

“Her kim Allah yolunda (savaşa) çıkar da (aldığı bir yarayla) ölürse veya öldürülürse o kimse şehidtir. Yahut da atı ya da deveysi onu (yere çarpıp) boynunu kırar, veya zehirli bir hayvan onu sokar ya da yatağında ölürse veya Allah'ın dilediği bir ölümlle ölürse, o kimse şehidtir ve onun için cennet vardır.”⁶⁹

Bir Müslüman mukaddesatını muhafaza etme yolunda haksız yere öldürülürse ahiret şehidliği sevabını almaktadır. “Kim malını müdafaa yolunda öldürülürse o şehidtir.”⁷⁰

Zalim idareciye karşı iyiliği emreden ve kötülükten sakındıran, sonra da o zalim idareci tarafından öldürülen kişinin Allah katında en değerli bir şehidlik çeşidi olduğu da rivayet edilir.⁷¹

Kalemi şehidlerin kılıcından daha keskin olan ilim ehlinin ölümü de ahiret şehidliği arasında sayılmıştır. “İlim tahsil ederken (ilmî çalışma yaparken) vefat eden şehidtir.”⁷² Şehidlerin durumlarıyla ilgili olarak en büyük müfessir bazı açıklamalarda bulunmuştur.⁷³ Onun bildirdiğine göre;

-Şehid ölüm acısını çekmez.⁷⁴

-Melekler şehidi kanatlarıyla gölgelendirecektir.⁷⁵

-Kabir azabını görmeyecekler⁷⁶ ve cesetleri çürümeyecektir.⁷⁷

⁶⁸ Nesâî, Cihâd, 48.

⁶⁹ Ebu Davud, Cihad, 14; Muvatta, Cenâiz, 12

⁷⁰ Tirmizî, Diyât, 21.

⁷¹ Bkz. Heysemî, Mecmeu'z-Zevaid, VII, 272.

⁷² Heysemî, a.g.e., I, 124.

⁷³ Bkz. Fatih Büyükyıldız, *Hadislerde Şehidlik Kavramı*, (AÜ, SBE, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, 2010), 66-87.

⁷⁴ Bkz. Darimî, Cihad, 17; İbn Hanbel, II- 297.

⁷⁵ Bkz. Buharî, Cenâiz, 3,4, 34; Müslim, Fadâilu's Sahabe, 130.

-Kul borcu dışında bütün günahları silinecektir. Cennetteki makamları kendilerine gösterilecektir.⁷⁸

-Şehidler tekrar dünyaya gelip Allah yolunda öldürülmek isterler.⁷⁹

-Şehidlerin kanı misk gibi kokacaktır.⁸⁰

-Şehid 70 kişiye şefaata edecektir.⁸¹

-Şehidlerin ruhları Cennette yeşil kuşların kursaklarında olup Cennetin tüm güzellikleri temaşa edeceklerdir.⁸²

Sonuç

Kur'an'da Şehitlik kavramını incelediğimiz bu makalemizde bu kavramın kaç yerde geçtiği belirtilmiş ve bu kavramla ilgili başlıklar ele alınmıştır. Kur'an'da şehitlik anlamında ş-h-d ve k-t-l kökünden olmak üzere toplam on dört yerde terim anlamıyla kullanıldığı görülmektedir. Şehid genellikle tanık manasında kullanılmaktadır. Ayrıca gören, bilen, müşahade eden veya edilen, hüküm veren gibi anlamlara gelmektedir. İstilah olarak İlay-ı Kelimetullah'ı yüceltmek uğruna savaşıp öldürülen demektir.

Âyetler ışığında işlediğimiz şehitlik konusu birkaç başlıkta incelemek mümkündür. Allah yolunda canlarını feda ettiklerinden dolayı dirilikle ödüllendirilmişlerdir. Onları bekleyen çeşitli mükâfatlar vardır. Kur'an'da büyük ödül, güzel rızıklar, Cennete girme, rahmet ve mağfirete ulaşma, amellerinin heba olmayışı gibi ödüller zikredilmektedir.

Şehitlik Rabbi ile kulu arasında bir alışveriştir. Kur'an şehid olmayı teşvik etmektedir. Cenab-ı Hak, şehadeti kurumsal bir yapıya koymak istemektedir. Şehidler; Peygamberler, Sıddıklar ve Salih kim-seler arasında yer alan yüce makamlardan sayılmaktadır. Mahşerde şehadet edeceklerdir. Onlara iki güzellikten biri vardır. Ya zafer kaza-

⁷⁶ Bkz. İbn Mâce: Cihâd: 16, Tirmizî, Fezailul-Cihad, 25.

⁷⁷ Bkz. Muvatta, Cihad, 21.

⁷⁸ Bkz. İbn Mâce: Cihâd: 16.

⁷⁹ Bkz. Nesai, Cihâd, 34.

⁸⁰ Muvatta, Cihâd 2, 40; Nesâî, Cihâd 14.

⁸¹ Bkz. Ebu Davud, Cihad, 26.

⁸² Bkz. Darimi, Cihad, 19; Müslim, İmâre, 12.

nıp gazi olmak ya da Allah yolunda öldürülüp şehid olmak söz konusudur. Kur'ân şehid şahsiyetlerden bahsetmektedir. Habib-i Naccar bunun en tipik örneğidir. Diğer âyetlerde olduğu gibi şehidlerin diri oluşuyla ilgili sebep-i nuzûl rivayetleri bize kadar intikal etmiştir.

Makalemizde gerçek müfessir olan Resûlullah'ın bu konuyla ilgili değerlendirmelerine de yer verilmiştir. O, gerçek anlamıyla beraber ahiret şehidi kavramına işaret etmiştir. Ona göre, bir Müslüman halis bir niyetle bu makamı arzulaması halinde başka ölüm şekilleriyle de olsa ölümleri şehadet kapsamındadır. Boğulma, yanma, karın ağrısı, veba, ishal, kadın halleri neticesinde ölenleri de bu kapsama dahil etmiştir. Mukaddesâtını müdafaa ve ilim tahsil etme uğrunda ölenlerin de bu çeşit şehid sevabına nail olduğu gerçeği bulunmaktadır. Büyük müfessir şehidlerin Berzah hayatlarıyla ilgili hallerini de bizlere bildirmiştir.

Kaynaklar

Kur'ân-ı Kerim

Beğâvî, Ebû Muhammed el-Hüseyin b. Mesud b. Muhammed b. el-Ferrâ, el-Beğâvî, *Meâlimetü't-Tenzil fi Tefsiri'l-Kur'ân*, (thk. Abdu'r-Razık el-Mehdî), Daru İhyâi et-Turasi'l-'Arabî, Beyrut, h. 1420.

Beyzâvî, Kazî Nasuru'-Dîn Ebî Saïd Abdullâh b. Ömer b. Muhammed eş-Şirâzî, *Envârü't-Tenzil ve Esrâru't-Te'vil*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1999.

Buhârî, Muhammed b. İsmail, Ebu Abdillah, *Sabîbül Bubârî*, Daru İbn-i Kesir, Beyrut, 1987.

Büyükyıldız, Fatih, Hadislerde Şehidlik Kavramı, (AÜ, SBE, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, 2010),

Cürcânî, eş-Şerîf Ali b. Muhammed, *Kitabu't-Tarîfât*, (Thk.: Muhammed AbdurRahmân el-Mer'aşeli) Daru'n-Nefâis, Beyrût, 2012.

Ebû Mansûr, Muhammed b. Ahmed b. el-Ezherî el-Herevî, *ez-Zâbir fi Ğaribi Elfâzi Şafîi*, Dâru't-Talâî, y.y.

Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş'as, es-Sicistanî, *Sünen-i Ebi Dâvûd*, Daru'l-Kitabi'l-Arabî, Beyrut, tsz.

Fîrûzâbâdî, Mecduddin Ebu Tahir Muhammed b. Ya'kub (Thk: Muhammed

- Ali Neccar, *Besâiru Zevit'-Temyîzi fî Letâifil-Kitabi'l-Azîz*, Lecnetu İhyai't-Turasi'l-İslami, Kahire, 1996.
- Fuâd Abdu'l-Bâkî Muhammed Fuâd Abdu'l-Bâkî, *el-Mu'cemu'l-Mufebres*, Dâru'l-Hadis, Kâhire, 2007.
- Heysemî, Ebu'l-Hasan Nûruddîn Ali b. Ebî Bekr b. Süleymân, *Mecmeu'z-Zevâid ve Menbeu'l-Fevâid*, (Thk.: Husameddin, el-Kutsî) Mektebetu'l-Kutsî, Kâhire, 1994.
- İbn Hanbel, Ebu Abdullah, *Müsned-i Ahmet b. Hanbel*, Müessesetü'l Kurtuba, Kahire, tsz.
- İbn Kesîr, Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Ebi'l-Kerem, el-Cezerî, *el-Kâmil fî't-Târîb*, Dâru'l-Hadis, Kâhire, 2010.
- İbn Kesîr , Ebu'l-Fidâ İsmâil b. Ömer b. Kesîr, *Tefsîrül-Kur'âni'l-Azîm*, (Thk.: Sâmi b. Muhammed Selame) Dâru't-Tayyibe lin'-Neşri ve't-Tevzî', 1999.
- İbn Manzûr, Cemalettin Muhammed el- Mukarrem b. Ali Ebu'l-Fadl Cema-luddin b. Manzûr el-Ensârî, *Lisânu'l-Arab*, Daru Sadr, Beyrût, 1414 h.
- İsfehânî, Ebu'l-Kâsım, el-Huseyn b. Muhammed b. Müfeddal, Râğib el-İsfehânî, *Mu'cemu Mufredâtü Elfâzül-Kur'an*, "şhd" md., Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrût,
- Kurt, Hasan "İslam İncancına Göre Şehidlik", *Cumburiyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2012,
- Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebibekir b. Fereh el-Ensârî, *el-İ'lâm bima fî Dinî Nesârâ mine'l-Fesâdi ve'l-Evhâm ve İzbâri Mehâsini İslâm*, (Thk.: Ahmet Hicâzî es-Sukâ) Dâru't-Turâsi'l-A'râbî, Kâhire, tsz.
- Müslim, Mustafa, *Mebâbis fî't-Tefsîri'l-Mevdûi*, 3. baskı, Şam, 2000.
- Nursî, Said-i *Mektûbât*, rnk Neşriyât, İstanbul, 2014,
- Râzî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer b. Hasan b. Hüseyini et- Teymî, *Mefâtihu'l- Ğayb*, Dâru İhyâi et-Turâsi'l-A'râbî, Beyrut, 1420 h.
- Semerkandî, Ebu'l-Leys Nasr b. Muhammed b. Ahmed, *Babru'l-Ulûm*, y.y., tsz.
- Seyyid Kutub, *fî Zilâli'l-Kur'an*, Dâru's-Şurûk, Beyrût, 1412 h.
- Taberî, Muhammed b. Cerîr b. Yezîd b. Kesîr b. Ğâlib el-Amulî Ebû Ca'fer, *Camiu'l-Beyan fî Te'vilil-Kur'an*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrût, 1412 h.,
- Tabersî, Ebû Ali el-Fadl b. el-Hasan b. el-Fadl, *Mecme'u'l-Beyân fî Tefsîri'l-*

Kur'an, İntişarâtı Nâsır Husrev, Tahran, 1372 ř.

Tirmizî, Muhammed b. İsa, Ebu İsa, *el-Câmiu's-Sabîb Sünenü't-Tirmizî*, Dâru'l-İhyai't-Turasi'l-'Arabî, Beyrut, tsz.

Zebidî, Muhammed b. Muhammed b. Abdi'r-Rezzak el-Huseyni *Tâcu'l-Arûs min Cevâbiri'l-Kâmûs*, (Thk.: Halîl el-Hilalî), Tunus, 2004.